

világszínház

KÖRÖSPATAKI KISS SÁNDOR

Élmények hullámvölgyben

Színházi napló Londonból

A színházi világ Mekkájából tudósítani könnyű is meg nehéz is. Olyan sokat írtak róla nálunk, hogy a téma a magyar kritikában már lerágott csontnak számítana, ha az angol színház nem volna annyira változatos, varázslatosan mindig meg-megújuló jelenség. A fel-adat azért látszik könnyűnek, mert a sok korábbi beszámoló jóvoltából a történetet nem kell összeleinknél kezdenem, bizonyos dolgok - például a szín-házak többségének ensuite rendszere - közsismertek a szakma és az értő szín-házbarátok körében.

Azért mégis nehéz dolga van a szerencsés színházi zárandoknak Angliában, mert színházból színházba rohanva, a nyelvén taposva is csak húsz előadást tud három hét alatt megnézni, s ha figyelembe vesszük, hogy egyedül Londonban egyetlen estén legalább harminc-öt darabra megy fel a függöny, mindjárt kiderül, hogy az összképnek milyen elenyésző részletét láthatja csupán.

Jelentős mértékben vendéglátóimra voltam hát utalva, amit ők jellemzőnek, megnézni érdemesnek találtak, azt mindenképpen megnéztem. És persze elmentem azokra az előadásokra is, amelyekre már régen fentem a fogamat. A vendéglátók jellegzetes angol keveseb

bet mondással úgy kezdték a beszélgetést, hogy az angol színház most hullámvölgyben van, rossz időszakon vergődik éppen át magát. „Majd meglátjuk” - gondoltam magamban és indultam az első előadásra. Ezt láttam:

*

A *Hair* a sikerranglistán a nyolcadik helyen áll. Megelőzi például a nyolcszáz előadás fölött járó *VII. Hadrian*, az ezerháromszáz estét megért híres amerikai musical, a *Hegedűs a háztetőn* és az abszolút világ bajnok, az *Egeirfogó*. Hétezerkétszáz előadással.

613. előadás. Zsúfolt ház, a közönség vegyes. Fiatalok, még fiatalabbak, pulóver, mikroszoknya. Ünneplő ruha nincs. Sokan maxikabátban ülnek, mások kabátjukat az ülés alá gyömöszölik. A büféslányok poharas fagyaltot árulnak.

Kezdődik az arénázás. A színpadon tarka hippi horda, felzúg az első szám, az Aquarius. Beremegnek az erősítők, a közelemben (elég hátul ülök) olyan erővel szól az egyébként kitűnő hang-szóró, hogy az az érzésem, belőlem szól a zene, mintha a zenekar a vérkeringésem ritmusára járna. Nehéz nyugton maradni. Teljesen átjár a hangorkán. Örömmel látom, hogy mások is fészkelődnek, a taktust verik, a fejüket ingatják, oldott a hangulat, nincs semmi ünnepélyesség.

A színpadi események érdekessége, hogy teljesen rögtönzésnek hat minden. Mintha ebben a pillanatban határoznák el, hogy mit csináljanak. Tetszenek ezek a fiatalok. Olyanok, mint a betöretlen vadlovak. Ide-oda vágtaznak, nyihog-nak, hosszú sörényüket rázzák. Kissé artikulátlannak, mintha nem tudnák pontosan, mit akarnak. Szeretnének szabadon élni mint egy őserdei törzs, háborítatlanul, kedvteléseiknek. Énekelnek, szeretkeznek, táncolnak. De a nagyváros peremén, ahol élnek, utoléri őket a hivatalos Amerika: egyik társukat behívják és elviszik Vietnamba. Meghal, társai meggyásolják.

Ennyi az egész. A történet olyan vézna, hogy hagyományos értelemben nem is beszélhetünk cselekményről. A *Hair* igazából nem színdarab, még csak nem is musical. A mai amerikai ifjúság különös, zenés könyörgése a világhoz: megértésért, védelemért, támogatásért. Amit a színpadon csinálnak, nem kerek egész, nem önmagáért van. Az a céljuk, hogy bevonják, életük részesévé tegyék a nézőt. Miközben látszólag csak lődörögnek, ingerkednek egymással és a kül-

világgal, valójában bemutatkoznak, megmutatkoznak a maguk agresszív félnkségében, provokatív tanácstalanságában.

Nagyon nehéz dolgot művelnek: önmagukat játsszák. A legidősebb szereplő '94²-ben született, a legfiatalabb '93¹-ben. Mindegyikük szuverén egyéniség, van erejük ahhoz, hogy amikor rájuk kerül a sor, emberi dinamóként újra és újra feltöltsék a nézőtér feszültségét.

Ami nem tetszett: a *Hair* ma már áruvédjegy, táskák, ruházati cikkek, hajviseletek, hanglemezek majmolják figuráit, jelmezeit, zenei nyelvét országszerte. Ez a kommercializálódás visszahatott az előadásra is. A haladó politikai álláspontból lassanként plakátszerűen sematikus szövegelés válik, az egykor kamaszosan játékos trágárkodásból pedig rafinált szex hatás. Manapság minden jobb angol városra jut már egy *Hair* bemutató, egyre szembetűnőbb eltérésekkel az eredetitől. Manchesterben is láttam az előadást. Ott például beiktattak kilenc új zeneszámot, melyek közül az egyik a kábítószer okozta gyönyörűségről, a másik a maszturbáció szépségéről, a harmadik a szabadszerelemről szólt. A koreográfia, a világítási trükkök jóféle night club hangulatot teremtettek, az eredeti politikai tartalom szinte már kilóg a színes, idegenforgalmi hippi show-ból.

Anthony Shaffer: *A mesterdetektívjét* (Sleuth) a St. Martin színházban láttam. Az író ikertestvére a *Black Comedy* szerzőjének. Az első meglepetést mindjárt az okozta, hogy krimit fogok látni színpadon. Úgy tudtam, hogy a muzeális Ekérfogótól eltekintve a szabvány bűnügyi történeteknek ma már csak a televízió állomások adnak otthont. A nagy színpadi sikerek, mint a *VII. Hadrian*, vagy a *Hair* arra engedtek következtetni, hogy a közönség ez idő szerint nem a fordulatos, cselekményes drámákat honorálja. Mindkét sikerszéria olyan egyszerű, hogy egyszerű cselekménye belefér egy nem is túl hosszú mondatba. Mint kiderült, nem tudtam rosszul. A *mesterdetektív* valóban nem szabvány bűnügyi történet.

Az ötszeteplős játék azért hallatlanul mulatságos, mert azokat a konvenciókat parodizálja, amelyeket azért itt-ott még maga is felhasznál. A darab olyan szellemes és fordulatos, hogy aligha kell bemutatására sokáig várnunk. Főhősei egy krimiíró és feleségének csábítója. Shaffer nemcsak a detektívtörténetek modorosságait neveteti ki általuk, de

alaposan belemar az angol detektívirodalom hagyományaiába, az arisztokratikus amatőr detektív, a sznob széplelkek, az idegengyűlölet és a kastélyromantika mind üresebb kliséibe. Szerencsére ezek a támadások egyáltalán nem rontják el a közönség örömet, a darab végül ugyanolyan fejbeverően meglepő eseménnyel zárul, mint a műfaj legjobb klasszikusai.

Noha a bemutatót csak február közepén tartották, *A mesterdetektív* máris felkerült a stabil sikerek listájára. Ez nem kis részben köszönhető Clifford Williams minden írott sor játéklehetőségét föltáró, ötletfesztiválnak is elmenő rendezésének. (Az ő munkája volt a Pesten 1964-ben játszott stratfordi *Tévedések vígjátéka*.) A főszereplő Anthony Quayle-t is láttuk már, legutóbb a *Crossbow akció* című háborús filmben ő volt az angolokhoz beépített német kém. A fiatal Keith Baxter, aki a csáhitót játssza, azért tetszett, mert sokkal nehezebb ponton állt helyt, az ő szerepét kevésbé jól írta meg Shaffer. Baxter kitalált és el is játszott egy olyan figurát, akinek váratlan változásait már el tudta fogadtatni a nézővel. Milója neurotikus intenzitású ember. Hol el-ereszti magát, mint az ökör, hol pedig úgy megtelik feszültséggel, hogy a legördögibb ravaszságot is elhisszük tőle.

*

Különös este. Albee „elvarázsolt kastélyát”, a *Pici Alice-t* (Tiny Alice) láttam az Aldwych-ben. Majdnem minden szót értettem és mégis egy szót sem értek az *egészből*. Albee-ről már évek óta köztudomású, hogy nemcsak egyenetlen drámaíró, de minden darabja totális újraindítás is, nincs olyan sajátos drámai „tájszólása”, mint például Williamsnek. Az *Állatkerti* történetnek semmi köze a *Bessie Smith halálához*. Vagy hogy háromfelvonásos példákat is említsünk a közelmúltból: *a Mindent a kertbe!* (1967) és *a Mao-Doboz* (1968) annyira két külön világ, mintha nem is ugyan-az írta volna. *A Pici Alice-t* hat évvel ezelőtt mutatták be New Yorkban. Vajon mi készítette a Shakespeare Companyt, hogy 1970-ben londoni be-mutatóra vállalkozzon?

A darabot a szimbolistákon, szürrealistákon és abszurdokon edzett elmék is eltérően értelmezik. Cselekménye pedig eleinte nem is bonyolult. Alice, a rejtélyes multimilliárdos asszony ügyvédje útján csekély húszmilliárd dollárt kínál a katolikus egyháznak. Cserébe csak annyit kér a bíborostól, hogy a főpap

kedvenc alárendeltje, Julián barát személyesen keresse fel a pénzügyi részletek megbeszélésére. Julián a különös palota egy helyiségében, ahol a palota modellje áll a terem közepén, találkozik a látszólag vénségesen vén Alice-szal. Néhány percnyi évdés után az asszony lerántja az arcát fedő százéves banya álarcot, ledobja csúf köpenyét s előttünk áll egy még csinos, szerelemre sóvár középkorú asszony. A második felvonásban elcsábítja, a harmadikban hozzámegy a civilbe öltözött Juliánhoz, de mindjárt el is hagyja és ügyvédje a többi szereplő (a bíboros, az inas) szeme lát-tára lövi le az újdonsült férjet. A magára hagyott, haldokló Julián hétmérföldes monológjával zárul a darab, mely közben a háta mögött álló palotamodell épületszárnyaiban fokozatosan minden fény kialszik.

A modellben fokozatosan kialakuló fények akár a darab egészét is jelképezhetnék. Az első felvonás pengeéles szó-párhaja, melyben az ügyvéd a pénzsóvár bíborost teljesen kifordítja méltóságteljes viselkedéséből, még a logikai összefüggések nappali világosságánál zajlik. A második felvonásban már több a homály, a nyitva maradó kérdés. Az alapvető probléma az, hogy miért akarja Alice Juliánt, amikor minden téren az ügyvéd tartja hatalmában? De ha már Juliánt magának akarja, akkor miért engedi, hogy az ügyvéd megölje? A néző fokozatosan az indokolatlan fordulatoknak, elképesztő eseményeknek olyan szövevényébe kerül, hogy hamar földadja az értelem szalmaszála utáni kapkodást és lemerül egy nonszensz mesevilág mély-tengeri áramába.

Robin Phillips rendezésében a szereplők teljesen realista módon játszanak, de ezt úgy csinálják, hogy *realisztikusan másként reagálnak*, mint várnánk. Ha például valakit inzultálnak, akkor az áldozat szeliden elmosolyodik és a sértő felet arra kéri, hogy kínálja meg egy pohárka portóival, mire az hirtelen nagy tisztelettel jelenti, hogy csak sherry van. Julián az egyetlen aki csodálkozik és úgy viselkedik, mint aki normális, de aztán ő is megváltozik és végül senkit sem értünk. Robin Phillips egyetlen nagy trükkje, hogy végig olyan természetes modorban játszatja színészeit, mintha hagyományos darabban mozognának. Mivel nem él az abszurd és a szürrealista színpad hatáselemeivel, az elő-adás még hatásosabb a kontraszt folytán. Az Alice-t alakító Irene Worth

először 1964-ben, a New York-i ősbemutatón játszotta a szerepet. Worth azok közé a színészek közé tartozik, akik az elmúlt évtizedekben az új angol színházi játékok legendás hírét megalapozták. Alakítása olyan, mint egy kaffai álom. Kezdetben a csábítás minden eszközét bevetve fonja magához Juliánt, majd amikor a pap mindent feláldoz érte, hirtelen visszahúzódik, elillan, átadja helyét az ügyvédnek. Az ügyvédet az ír Ray McAnally játssza ördögi hidegséggel, hol simulékonyan, hol kegyetlenül. Julián barátot a hatvanas években gyors karriert befutott David Warner naiv papnak ábrázolja, aki nem érti, miért hagyja őt veszni az egyház, amikor ő mindenekelőtt kötelességtudata sugallatára engedett a csábításnak, úgy érezve, hogy az ő „áldozata” biztosítja az óriási kincset az egyháznak.

A közönség úgy látszik nem bánta, hogy nem értett semmit. A játék végén nagy taps köszöntötte a szereplőket, akik sikerrel teremtettek meg a szemünk előtt egy más törvényű színházi konvenció-rendszert.

A negyedik hónapban a címe a ma esti darabnak. (Donald Howarth *Three Months Gone*.)

A darab neorealista vígjáték. Munkás-és alsóközéposztálybeli környezetben, egyszerű emberek hétköznapjait látjuk. Egy fiatal fiú, egy nála 20 évvel idősebb vénlány körül ügyetlenkedik. Egy-szer valahogy vele tölt egy éjszakát, de olyan reménytelenül esetlen, hogy a nő nem akarja tartani vele a kapcsolatot. *Diana* Dors remekül jellemzi a fiú dús-keblű, érzéki anyját, akinek vidám, ön-feledt nemi szabadsága fékezi fia férfiúi kibontakozását. Pokolian mulatságos az a néhány jelenet, amelyben az anya, majd a sógorjelölt szeretkezni tanítják a kétségbeejtően gyámoltalan ifjancot: a fiú annyira passzív, hogy miatta derül ki a sógorról, hogy lappangó homoszexuális. A darab második felét filmszerű fantáziajátékok terhelik. Mi-kor az állapotos lány és a „csábító” azon tűnődnek, hogy most már életüknek milyen irányt is adhatnának. elképzeléseik valóságként lejátszódnak a színpadon és úgy összekeverik a nézőt, hogy sokszor már nem is tudja, most a múltat, vagy a jövőt látja peregni.

Kár volt ezt a formai kísérletet beépíteni, mert enélkül igazán elmondhatnám, hogy élvezetes jellemkomédiát láttam.

(Folytatjuk)